

РЕЦЕНЗІЯ

професора кафедри всесвітньої історії та археології

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

доктора історичних наук,

професора Виговського Миколи Юрійовича

на дисертаційне дослідження Песоцького Максима Миколайовича

«Структура та діяльність Народного комісаріату внутрішніх справ

України (1919 – 1930 рр.)», подане на здобуття наукового ступеня доктора

філософії (PhD) зі спеціальності 032 Історія та археологія,

галузі знань 03 Гуманітарні науки

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок з науковими програмами. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена відсутністю ґрунтового дослідження проблематики структури і діяльності Народного комісаріату внутрішніх справ України упродовж 1919 – 1930 рр. Наявні наукові праці здебільшого розкривають найбільш розтиражовані аспекти проблематики, – карально-репресивні заходи, утиски конфесійних організацій або ж відображають функціонування органів міліції та карного розшуку.

Дослідження специфіки дії виконавчих органів радянської влади в Україні після поразки національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр. дасть нам можливість зрозуміти особливості реалізації на її території окупаційної більшовицької політики. Отриманий досвід можна співставити з діями російської адміністрації на тимчасово окупованих територіях України, та на основі отриманих висновків вибудувати стратегію протидії.

Дисертаційне дослідження виконувалося в рамках планів науково-дослідної роботи кафедри всесвітньої історії та археології Українського

державного університету імені Михайла Драгоманова.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукові положення, що містяться у дисертаційному дослідженні є аргументованими та достатньо повно обґрунтовані у змісті дисертації та висновках. Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційної праці Песоцького Максима Миколайовича, варто вказати на результати, що мають вагому наукову новизну: ґрунтовно досліджено історіографічний доробок істориків, введено до наукового вжитку нові джерела, зокрема архівні; охарактеризовано структуру, головні напрями діяльності та вади функціонування місцевих органів НКВС, а також простежено особливості їх комунікації з центральним апаратом наркомату; виявлено роль НКВС в управлінні господарсько-побутовою інфраструктурою України. Доповнено і уточнено: історичні обставини, витоки створення та початковий етап діяльності НКВС; загальну картину структурних змін всередині апарату НКВС та його функцій відповідно до реорганізацій різних років. Подальший розвиток отримали: аналіз участі НКВС в державному регулюванні церковно-релігійного життя; з'ясування ролі НКВС в налагодженні роботи пенітенціарної системи та органів міліції і карного розшуку.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Структура дисертаційної роботи складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (220 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 201 сторінку, з яких 178 сторінок основного тексту.

Дисертація написана державною мовою та оформлена у вигляді рукопису. Її оформлення відповідає вимогам, визначеним у наказом МОН України № 40 від 12.01.2017 року.

У вступі викладено актуальність теми роботи; визначено мету, завдання,

предмет та об'єкт дослідження, окреслено хронологічні та географічні межі дослідження, розкрито його наукову новизну та практичне значення.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» здійснено аналіз наявної історіографічної та джерельної бази із проблематики, означеної в назві дисертації, охарактеризовано теоретико-методологічні засади дослідження. Історіографічний комплекс, щодо досліджуваної проблематики, умовно розділено на дві групи – праці радянських науковців та науковий доробок українських вчених. Джерельну базу складають три групи: 1) опубліковані документи, 2) неопубліковані архівні матеріали, 3) періодика.

У другому розділі «Історичні обставини та формування організаційної структури НКВС» досліджено особливості трансформації будови, повноважень і функцій центрального апарату та місцевих органів комісаріату. Обґрунтовано думку, що місцеві органи НКВС набули більш-менш сталих форм після проведення адміністративно-територіальної реформи 1925 р. Встановлено, що покладання на місцевий апарат НКВС розлогого переліку функцій негативно позначалося на працездатності його штатів, які, траплялося, були недоукомплектованими, унаслідок чого службовці поєднували різнопланову роботу. З метою усунення недоліків у діяльності низового апарату НКВС Колегія наркомату вдавалася до заходів з інструктування місцевих кадрів.

У третьому розділі «НКВС як засіб радянзації соціально-економічного та духовного життя» розглянуто діяльність підрозділів наркомату, до сфери повноважень яких належала опіка за господарсько-побутовою інфраструктурою України, а також встановлено роль комісаріату як інструменту втручання держави у внутрішні справи релігійних організацій, аж до масового примусового розформування об'єднань віруючих шляхом грубого позбавлення їх культових споруд.

У четвертому розділі «Діяльність НКВС у сфері охорони правопорядку»

розглянуто роль комісаріату у забезпеченні дотримання громадянами України правопорядку. Втілення цього обов'язку покладалося на органи міліції та карного розшуку. Низький рівень заробітної платні, брак форменого одягу та зброї не лише здійснювали негативний вплив на моральний стан службовців органів міліції та карного розшуку, а й ставали причиною скоєння ними злочинів. З метою подолання цього явища та запобігання плинності кадрового складу органів міліції та карного розшуку влада намагалася покращити матеріальний стан правоохоронців шляхом збільшення їм виплат і забезпечення амуніцією. Незважаючи на превентивні державні заходи, значна кількість посад в правоохоронних органах продовжувала залишатися вакантною. Серед злочинів з якими міліцейським органам НКВС доводилося вести боротьбу слід виокремити грабежі, хуліганство, самогоноваріння та конокрадство. Одночасно силові органи, що перебували у структурі НКВС, використовувалися владою з метою розправи над особами, які були невдоволені заходами більшовиків у сфері трансформації усталених форм соціальних відносин. Також у розділі проаналізовано місце НКВС у забезпеченні функціонування пенітенціарної системи.

Висновки до розділів та загальні висновки є чіткими та логічно аргументованими, містять конкретні узагальнення, їх зміст переконує у тому, що дисертант досяг поставленої мети дослідження і виконав поставлені завдання.

Список літератури і джерел, як уже було зазначено, містить 220 найменувань, що відображає високий рівень опрацювання інформаційних ресурсів з досліджуваної проблем. Оформлення списку використаних джерел відповідає вимогам чинного Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях

кафедри всесвітньої історії та археології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Тема дослідження апробована на наукових конференціях. Основні положення та результати дослідження відображено у фахових наукових виданнях України, а також у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. При рецензуванні дисертаційного дослідження порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, само плагіату, фабрикації, фальсифікації) та текстових запозичень не виявлено. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені у ній, отримані автором особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційної роботи, слід висловити деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. Попри те, що Максим Миколайович Песоцький використав значний масив наукової літератури, на наш погляд, вимагає посилення її аналітичне осмислення у межах історіографічного огляду.

2. В окремих випадках зустрічаємо докладний переказ і кількісне нанизування фактичного матеріалу, запозиченого з архівних справ та матеріалів відомчої періодики без його аналізу й узагальнення.

3. Дисертант не розглянув особливості залучення органів міліції до акцій радянської влади, що були спрямовані на упокорення українського населення, зокрема участь правоохоронних органів у колективізаційних заходах.

Проте висловлені зауваження не торкаються суті дисертаційного дослідження, вони носять рекомендаційний характер, можуть стати предметом наукової дискусії і не применшують наукової цінності роботи. У праці зібраний значний фактологічний матеріал, який загалом є систематизованим, має авторську інтерпретацію і в цілому формує цілісну картину дослідження.

Загальний висновок. Актуальність теми, самостійність та завершеність здійсненого дослідження, наукова новизна і практичне значення отриманих результатів, аналіз опублікованих наукових праць дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Песоцького Максима Миколайовича «Структура та діяльність Народного комісаріату внутрішніх справ України (1919 – 1930 рр.)» на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12. 01. 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12. 01. 2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», а її автор Песоцький Максим Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) в галузі 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Рецензент

професор кафедри всесвітньої історії та археології

УДУ імені Михайла Драгоманова

доктор історичних наук,

професор

